

Het ontstaan van de roman *Paula – Liefde en vergelding*

Het belang van inzichten uit onderzoek bij het schrijfproces*

Johan Gortworst

1. Inleiding

De afgelopen twintig jaar was ik als landelijk belangenbehartiger voor de vrouwenopvang nauw betrokken bij de aanpak van huiselijk geweld. De vrouwenopvang biedt hulp en opvang aan jaarlijks ruim 12.500 vrouwen en kinderen die slachtoffer zijn van ernstig huiselijk geweld. Mijn taak was het ondersteunen van de directies die, voor het bevorderen van een goede onderlinge samenwerking, het Landelijk Netwerk Vrouwenopvang hebben opgericht. Dit landelijk netwerk is onderdeel van de vereniging Valente. Een van mijn hoofdtaken was het voeren van overleg met de departementen, de Tweede Kamer en andere belangrijke partijen zoals de politie. Een goede samenwerking in de veiligheidszorg met de politie is voor de vrouwenopvang immers een essentiële voorwaarde. Mijn aandacht kon per dag variëren van het zoeken naar een oplossing voor een abstract bestuurlijk probleem tot een incident rond een cliënt in een opvanginstelling. Ik was er altijd op gespitst of er geen dieper liggend probleem onder het incident schuilging. In dit artikel schets ik kort hoe dit het geval was bij de harde confrontatie van de vrouwenopvang met de problematiek van eerge relateerd geweld en hoe dit uiteindelijk leidde tot mijn nieuwe roman *Paula – Liefde en vergelding*.¹ Nu behoort het schrijven van een roman niet tot het gebruikelijke takenpakket van een belangenbehartiger. Boeken schrijven deed ik naast mijn werk. Met het oog op mijn pensionering besloot ik in 2018 om als afscheidscadeau privé en werk te combineren door mijn praktijkkennis te verbinden met een nieuwe roman.

2. Samenvatting

Allereerst, waar gaat mijn roman over? Paula (fictief personage) is een jonge vrouw van midden twintig die de top in Nederland wilde bereiken, maar daarin

* Johan Gortworst was tot 1 juli 2020 senior beleidsadviseur bij Valente, branchevereniging voor participatie, begeleiding en veilige opvang. Hij is nu zelfstandig schrijver en publicist.

1 J. Gortworst, *Paula – Liefde en vergelding*, Uitgeverij de Burcht 2020.

niet slaagde. Ze is als tiener met haar ouders naar Nederland gevlucht. De lezer krijgt een beeld van haar leven, ambities en familieachtergronden, alsmede van de belemmeringen in de verwezenlijking van haar idealen. Ze sluit vriendschap met een oudere collega, de verteller van het verhaal, die vastzit in zijn carrière. De roman begint met een gesprek tussen deze verteller en de politieman Brouwer. In een spreekkamer laat Brouwer de verteller enkele foto's van de langs de weg dood gevonden Paula zien. De verteller is verrast. Er volgen vijf gesprekken tussen hem en Brouwer, met daartussen flashbacks over de ontwikkeling van de relatie van de ik-figuur met Paula. Brouwer probeert het vertrouwen van de verteller te winnen op zoek naar informatie, maar hij werkt niet van harte mee. In de loop van het verhaal groeit de spanning tussen deze mannen en blijkt ook het verleden van de verteller een rol te spelen bij de dood van Paula.

3. Aanleiding

Een van de belangrijkste aanleidingen voor het schrijven van mijn roman was de herinnering aan een alarmerend telefoontje van een hulpverlener in de zomer van 2003. Ze vertelde dat een jonge Turkse vrouw niet op tijd was teruggekomen van vakantie in Turkije voor de bezichtiging van haar nieuwe appartement. Er gingen geruchten dat ze zou zijn vermoord. Het bleek te gaan om de 18-jarige Zarife uit Almelo. Haar vader schoot haar op 12 augustus 2003 op vakantie in Turkije met een jachtgeweer dood. In de kranten werd als motief eerwraak genoemd: het zuiveren van de geschonden eer door de familie door middel van geweld. Zarife was daarvoor in Nederland naar de vrouwenopvang gevlucht uit angst voor haar agressieve vader. De hulpverlening probeerde altijd om de relatie tussen jonge meisjes als Zarife en de familie te herstellen. De hulpverlening was op dat moment onbekend met het fenomeen eengerelateerd geweld, waarbij juist die aanpak tot een tegenovergesteld effect kan leiden. Het feit dat de hulpverlening contact opnam met de vader was voor hem het bewijs dat de goede naam en eer van de familie waren bezoedeld. Die dienden in zijn ogen hersteld te worden. Hij nam Zarife mee op vakantie naar Turkije, waar hij haar doodde. Onbedoeld en te goeder trouw had de hulpverlening een rol gespeeld bij haar dood. Dit voorval is me altijd bijgebleven als groot drama. Vooral voor Zarife, omdat ze niet de kans kreeg een leven op te bouwen zoals zij dat voor ogen had.

Een tweede aanleiding voor mijn roman was een bij mij door de jaren heen sterker groeiende vraag naar hoe groot de verschillen nu werkelijk zijn tussen de mensen die afkomstig zijn uit wat we gemakshalve de 'wij-cultuur' noemen en de mensen uit de 'ik-cultuur'. Ik was nieuwsgierig naar wat er gebeurt als het mensen lukt om elkaar te ontmoeten op universele menselijke gevoelens als hoop, verlies, waardering, afwijzing, angst en liefde. Spelen ook dan die cultuurverschillen een rol? Een lastige vraag in een tijdsgewricht waarin eerder de verschillen tussen de culturen worden benadrukt dan de overeenkomsten.

Een derde aanleiding was mijn fascinatie voor de complexiteit van huiselijk geweld. Voor een buitenstaander is het vaak onbegrijpelijk dat het jaren kan duren voordat een slachtoffer uit de geweldsspiraal ontsnapt en hulp zoekt. Het

jarenlang ondergaan van geweld heeft zulke ontwrichtende gevolgen voor de eigenwaarde van de slachtoffers dat zij geen uitweg zien. Zelfs als er hulp geboden wordt, leidt dit niet altijd tot het stoppen van het geweld. Voor mensen die afkomstig zijn uit een cultuur waar de goede naam van een familie belangrijk is, kan het extra moeilijk zijn om hulp te zoeken. Je hangt de vuile was niet buiten. Daarnaast lijkt het geweld niet te ontkomen en voorbestemd. Slachtoffers vallen dikwijls terug en kiezen opnieuw een verkeerde partner. De vrouwenopvang ziet geregeld de kinderen terug die getuige zijn geweest van huiselijk geweld. Meestal als nieuwe slachtoffers, soms ook als daders.

4. Relatie economische zelfstandigheid en integratie

Bijzonder relevant voor mijn roman vond ik de vraag in hoeverre een grote economische zelfstandigheid van vrouwen nu wel of niet leidt tot meer onafhankelijkheid. Dat was het streven van Paula. Beschikken zij door een hoger opleidingsniveau over meer machtsmiddelen om zich te verzetten tegen de eis van vrouwelijke eerbaarheid en om te ontsnappen aan de macht van de gemeenschap? Uit onderzoek blijkt dat een eigen carrière inderdaad kan leiden tot een sterkere positie van de vrouw. 'Als je inkomen hebt, heb je ook recht om mee te praten.' Aan de andere kant zijn er ook verhalen bekend waarin de vader het inkomen van kinderen zonder meer opeist. Zo eenvoudig ligt het dus niet.

5. Schrijven als ontdekkingstocht

Hoe vertaal je al deze aanleidingen en praktijkkennis nu tot een roman? Het schrijfproces is voor mij een ontdekkingstocht. Het begin en het eind van het boek had ik bij de start van het schrijven redelijk uitgewerkt, maar alles wat daartussen lag nog niet. De thema's, zoals die hiervoor staan beschreven, lagen vooraf niet als een blauwdruk klaar om op het juiste moment aan het verhaal toe te voegen. Ze lagen eerder als ervaringskennis opgeslagen in mijn brein en werden geactiveerd op het moment dat ik de karakters van de hoofdpersonen modelleerde. De hoofdpersonen kennen ieder een eigen historie en persoonlijke ontwikkeling. Voor de geloofwaardigheid en zeggingskracht van het verhaal waren onderbouwde feiten en inzichten vanuit de wetenschap van groot belang. Het was een ontdekking dat naarmate de biografieën van de hoofdpersonen steeds meer met die inzichten overeenkwamen, zij hun rol in het verhaal steeds beter en geloofwaardiger konden spelen. Soms kreeg ik het gevoel zelf toeschouwer te zijn geworden.

Daarnaast sprak ik tijdens het schrijven met meerdere vrouwen met een migratieachtergrond. Eén vrouw van middelbare leeftijd gaf me veel inzicht in wat het betekent om als kind van naar Nederland gevluchte ouders op te groeien. Ze vertelde veel details die verdieping aanbrachten. Het ging daarbij niet alleen om feiten, maar nog meer om haar levenshouding. Hoe verwerk je tegenslag en een jeugd met mishandeling en zonder liefde? Waar komt die vechtlust vandaan om door te gaan? Het leidde tot boeiende gesprekken waarbij we beiden van elkaar

leerden. Juist omdat er in mijn roman een poging gedaan wordt om twee mensen met een totaal verschillende achtergrond tot een zinvolle ontmoeting te laten komen, was het van belang om bijna aan den lijve te ervaren wat er persoonlijk bij komt kijken om je eigen culturele bagage, voor zover het mogelijk is, even terzijde te leggen en zo onbevooroordeeld mogelijk naar de ander te luisteren.

‘Wat is je boodschap?’, is mij herhaaldelijk gevraagd. ‘Wat wil je bereiken?’

Paula groeide op in een traditie van het doorvertellen van verhalen en gedichten van generatie op generatie. Als het verhaal goed is, zet het de lezer zelf aan het denken. Daar hoop ik vooral op. Wat me bij het schrijven opviel was dat het de twee hoofdpersonen veel tijd kostte om voldoende vertrouwen te vinden om persoonlijke ervaringen te kunnen delen. Het opschorten van de waarheid van het eigen oordeel gaat niet vanzelf. Je moet jezelf overwinnen. Ook los van *Paula – Liefde en vergelding* is dit een ervaring die nuttig kan zijn in de huidige discussie over het bestaan van vooroordelen op basis van een culturele achtergrond. Het integer luisteren naar elkaars verhalen kan daarbij helpen.